

Мадрига Тетяна Богданівна

Волонтерство як суспільно-політичний феномен: понятійно категоріальний аналіз

УДК 364-322:[32:001.12]

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-6.3>

Стаття поширюється на умовах ліцензії
CC BY 4.0

Мадрига Тетяна Богданівна
докторантка кафедри політичних наук
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ,
Україна
ORCID: 0000-0001-7761-9811

У статті здійснено комплексний понятійно-категоріальний аналіз волонтерства як суспільно-політичного феномену в сучасній Україні. Волонтерство розглядається не лише як форма соціальної або благодійної активності, а як багатовимірне явище, що формується на перетині громадянської та політичної участі й істотно впливає на конфігурацію взаємодії між державою та громадянським суспільством. Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах російської агресії волонтерські ініціативи вийшли за межі традиційного «третього сектору» та перетворилися на один із ключових ресурсів суспільної мобілізації, підтримки обороноздатності, гуманітарного реагування й формування суспільної стійкості. У сучасних суспільно-політичних реаліях волонтерство потребує осмислення не лише як соціальної практики, а як об'єкта політичного аналізу, здатного пояснити трансформацію форм громадянської участі та механізмів впливу суспільства на публічну політику.

У статті акцентовано, що відсутність чіткого понятійного розмежування у дослідженні волонтерства ускладнює аналіз його політичного потенціалу. Показано, що у вітчизняних і зарубіжних наукових працях, нормативно-правових актах і аналітичних матеріалах поняття «волонтерська діяльність», «волонтерські ініціативи», «волонтерський рух», «громадянська участь» та «політична участь» нерідко застосовуються без урахування рівнів аналізу, що зводить розуміння волонтерства до суті соціальної або сервісної діяльності та залишає поза увагою процеси політичної суб'єктизації волонтерських акторів.

Обґрунтовано доцільність виокремлення трьох рівнів аналітичного розгляду волонтерства: індивідуального (поведінкового), організаційного та суспільно-політичного. Показано, що в умовах війни волонтерська активність виходить за межі соціальної допомоги й набуває політичного змісту, виконуючи функції суспільної мобілізації, громадського контролю за діяльністю влади, адвокації та співвиробництва публічних політик. Сформовано системний понятійний апарат, який дозволяє пояснити механізми політичної суб'єктизації волонтерських акторів та їхній вплив на трансформацію взаємодії у системі «держава – суспільство».

Ключові слова: волонтерство, волонтерська діяльність, волонтерські ініціативи, волонтерський рух, громадянська участь, політична участь, політична мобілізація, гібридні форми участі.

Вступ. Упродовж останнього десятиліття волонтерство в Україні перетворилося з локальних практик взаємодопомоги на масштабний суспільно-політичний феномен, що впливає на функціонування держави, громадянського суспільства та моделі публічного управління. Війна за Незалежність України радикально прискорила цей процес, зробивши волонтерські ініціативи ключовими акторами у забезпеченні оборони, гуманітарної підтримки, координації локальних спільнот та контролю за публічними ресурсами. За цих умов постала потреба теоретично осмислити волонтерство не лише як соціальну чи благодійну діяльність, а як явище політичного характеру, що формує нові практики громадянської участі та моделі взаємодії «держава – суспільство».

Незважаючи на велику кількість публіцистичних матеріалів і прикладних досліджень, понятійно-категоріальна база вивчення волонтерства залишається неоднорідною. Різні автори використовують поняття «волонтерська діяльність», «волонтерські ініціативи», «волонтерський рух», «громадянська участь» та «політична участь» у різних контекстах, що ускладнює аналітичну роботу та порівняльні дослідження. Тому систематизація цих категорій є необхідною передумовою для подальшого вивчення полі-

тичних чинників волонтерства й оцінки його впливу на трансформації публічної політики в Україні.

Мета та завдання. Метою дослідження є здійснення понятійно-категоріального аналізу волонтерства як суспільно-політичного феномену та уточнення ключових дефініцій, що описують різні рівні та форми волонтерської активності в сучасній Україні. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

Проаналізувати нормативно-правові, наукові та міжнародні підходи до визначення поняття «волонтерство».

Виокремити та обґрунтувати ключові категорії дослідження: «волонтерська діяльність», «волонтерські ініціативи», «волонтерський рух», «громадянська участь», «політична участь», «гібридні форми участі».

Розмежувати різні рівні аналітичного аналізу волонтерства: мікрорівень (індивідуальна діяльність), мезорівень (ініціативи та організації), макрорівень (волонтерський рух як суспільно-політичний феномен).

Дослідити умови, за яких волонтерство набуває політичного змісту та перетворюється на канал політичної участі.

Сформулювати системний понятійний апарат, який дозволяє коректно оцінювати політичну роль волонтерських акторів у сучасному українському суспільстві.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечують цілісність і багаторівневість аналізу. Метод порівняльного аналізу застосовано для зіставлення підходів до визначення волонтерства в українській та міжнародній традиціях. Метод контент-аналізу використано для опрацювання законодавчих актів, аналітичних звітів, міжнародних документів з вимірювання волонтерської діяльності, а також фундаментальних наукових монографій. Системний підхід забезпечив інтеграцію мікро-, мезо- та макро-рівнів у єдину аналітичну рамку та виявлення політичних аспектів волонтерства.

Результати. Поняття «волонтерство» знаходиться на перетині правової, соціологічної та політичної думки, і кожен з цих вимірів додає до нього власні акценти. У правовому полі України вихідною точкою є Закон України «Про волонтерську діяльність» 2011 року, який закріплює волонтерську діяльність як добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову активність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги [5]. Саме це формулювання створює нормативну базу дефініції: воно фіксує три базові ознаки – добровільність, безоплатність і суспільну корисність. Подальші зміни до закону 2022 року, пов'язані з повномасштабною війною, не зруйнували цієї основи, а лише адаптували її до умов воєнного часу (розширення кола суб'єктів, спрощення процедур, окреслення окремих гарантій) [6]. Отже, у юридичному дискурсі волонтерство постає насамперед як особливий різновид суспільно-корисної діяльності, що не має на меті отримання прибутку і відбувається на основі вільного волевиявлення громадян.

Втім, закон дає радше «мінімалістське» визначення – формулює необхідні, але не достатні умови для наукового аналізу. Уже в українській науковій літературі наголошується, що правове означення потребує розширення через соціологічні та політологічні категорії. Так, у монографії В. Вашковича, В. Манзюка та В. Рошканюка волонтерська діяльність трактується як одна з форм реалізації соціальної функції держави, що доповнює, а інколи частково компенсує державну систему соціального захисту, але має власну логіку самоорганізації громадян і власний ціннісний фундамент [2, с. 17]. Автори підкреслюють, що волонтерство не можна зводити лише до «допомоги», оскільки воно одночасно є простором для самореалізації, практикою солідарності та каналом громадянської участі [2, с. 25].

Аналітична доповідь Д. Горєлова та О. Корнієвського, присвячена світовому досвіду і українським

громадянським практикам, пропонує ще ширше бачення. Дослідники визначають волонтерство як «добровільну, безоплатну та суспільно спрямовану діяльність громадян, організовану переважно в межах інституцій громадянського суспільства, що ґрунтується на цінностях солідарності та взаємодопомоги» [3, с. 6]. У цьому формулюванні ключовими є два додаткових акценти. По-перше, волонтерство чітко прив'язується до «третього сектору», тобто до сфери громадянського суспільства, відмінної і від держави, і від ринку [3, с. 9]. По-друге, наголошується на ціннісному вимірі: серцевиною волонтерства виступають не лише формальні ознаки (безоплатність, добровільність), а й така мотивація, як солідарність, емпатія, відчуття спільної відповідальності.

Соціально-правовий підхід, розроблений у монографії П. Горінова та Р. Драпушка, переносить акцент на нормативний статус волонтера, його права, гарантії та ризики. Волонтерство, з погляду авторів, – це не лише «добра воля», а й діяльність, що потребує правового захисту, чітких процедур, унормування взаємодії з державними органами [4, с. 12]. Вони підкреслюють, що в умовах війни волонтер фактично виконує функції, що наближаються до публічної служби (забезпечення військових, евакуація, логістика), проте юридично зберігає статус приватної особи. Звідси – вимога до законодавства одночасно забезпечити автономність волонтерських практик і створити для них безпечне, прогнозоване середовище [4, с. 27].

У зарубіжній літературі поняття «volunteering» також трактується багатовимірно. Класична стаття Дж. Вілсона в «Annual Review of Sociology» пропонує широко вживане визначення: волонтерство – це «добровільна, не оплачувана праця, що приносить користь людям поза межами найближчої родини» [25, с. 216]. Таке формулювання систематизує три ключові критерії: добровільність (voluntary), безоплатність (unpaid) і суспільну корисність, спрямовану назовні – не лише на «своїх», а на ширші соціальні групи. Водночас Вілсон наголошує, що волонтерство не обмежується діяльністю в інституційних рамках неурядових організацій: воно може здійснюватися через релігійні громади, неформальні мережі, локальні ініціативи [25, с. 219]. Це наближає його до такого поняття, як «соціальний капітал», який буде висвітлено нижче у працях П. Бурд'є та Р. Патнема [12, с. 248; 20].

У більш новій узагальнювальній статті Л. Густінкс, Р. Кнана та Ф. Хенді підкреслюється, що волонтерство є «гібридним» феноменом, який включає різні мотивації, форми організації і ступені інституціалізації, тому його важко втиснути в одне лінійне визначення [17, с. 410]. Автори аналізують декілька теоретичних підходів – індивідуалістичні (мотиваційні), структурні, культурні – і показують, що волонтерство одночасно є і поведінковим актом,

і соціальною нормою, і елементом інфраструктури громадянського суспільства [17, с. 424]. Це підказує важливу методологічну тезу: дослідник, визначаючи поняття «волонтерство», має чітко окреслювати, який саме аспект він виносить у центр аналізу – мотиваційний, інституційний, політичний тощо.

На рівні міжнародних організацій вироблені свої дефініції, придатні для порівняльної статистики. У «Manual on the Measurement of Volunteer Work», розробленому Міжнародною організацією праці (МОП), запропоновано операційне визначення, орієнтоване на вимірювання обсягів волонтерської праці в годинах та людських ресурсах [19]. Волонтерська діяльність трактується як «ненасильницька, не оплачувана, невимушена діяльність, що приносить користь особам поза межами домогосподарства волонтера, здійснювана через організацію або напряму» [19]. Ця дефініція підкреслює саме трудовий, «робочий» вимір волонтерства й дозволяє вбудувати його в рамку національних рахунків як специфічний вид «невидимої праці», що доповнює офіційний ринок праці та державні послуги.

У Звіті про стан світового волонтерства «2022 State of the World's Volunteerism Report» волонтерство розглядається вже не лише як вид праці, а як ресурс побудови рівніших і інклюзивніших суспільств [23]. Тут підкреслюється, що добровільна діяльність громадян сприяє зменшенню соціальної ізоляції, зміцненню місцевих спільнот, формуванню довіри до інститутів і, врешті-решт, досягненню Цілей сталого розвитку [23]. Таким чином, міжнародний дискурс додає до юридичної й соціологічної дефініції ще один вимір – волонтерство як інструмент стійкості та інклюзивного розвитку.

Українські дослідники, інтегруючи ці глобальні підходи, наголошують на специфічному контексті становлення волонтерства як масового явища в умовах війни. Ю. Шайгородський визначає волонтерську діяльність як форму суспільної мобілізації, яка, будучи добровільною та безоплатною, водночас набуває політичного сенсу – консолідує громадян у протидії агресії, змінює конфігурацію відносин «держава – суспільство» та впливає на публічну політику [11, с. 77]. Дослідник підкреслює, що волонтерство в українських умовах 2014–2025 рр. вийшло за межі «класичної» благодійної допомоги і перетворилося на складник моделі тотальної оборони, в якій громадяни не лише підтримують Збройні сили, а й здійснюють громадський контроль за рішеннями влади, беруть участь у розробці та оцінці політик [11, с. 82]. Тобто до базових рис – добровільності, безоплатності, соціальної спрямованості – додається ще й ознака політичної суб'єктності.

Важливий внесок у концептуалізацію волонтерства робить аналіз його як елементу соціального капіталу. П. Бурдьє, хоча й не використовує терміна

«волонтерство» як центрального, розглядає добровільну участь у колективних практиках як один із шляхів накопичення соціального капіталу – мереж зв'язків, взаємної підтримки, визнання, які можуть перетворюватися на символічні та інші ресурси [12, с. 241]. Р. Патнем, вивчаючи громадську активність у Італії та США, показує, що участь у добровільних асоціаціях, клубах, громадських організаціях (що значною мірою базуються на волонтерстві) корелює з ефективністю демократичних інститутів, рівнем довіри до влади, якістю управління [21; 20]. У цій перспективі волонтерство є не лише «допомогою іншим», а й вкладом у колективний ресурс довіри, взаємності, співпраці, без якого демократія стає формальною і крихкою.

Комунітарний напрям, представлений, зокрема, працями А. Етціоні, підкреслює значення волонтерства як практики, що відновлює «тканину спільноти» в умовах індивідуалізму і ринкової раціональності [14]. Для комунітаристів добровільна участь у справах громади – від місцевих акцій взаємодопомоги до довгострокових волонтерських проєктів – є не просто проявом альтруїзму, а способом утримати баланс між правами особи та її відповідальністю перед спільнотою. У такому баченні волонтерство стає моральним обов'язком члена громади, хоча зберігає формальну добровільність.

Поряд із цим критичний підхід звертає увагу на потенційні перекося в розумінні волонтерства. С. Ілкан і Т. Басок, досліджуючи практику так званого «community government», показують, як під риторикою заохочення громадянської активності держава й міжнародні організації можуть перекладати на волонтерські структури виконання базових соціальних функцій без належних ресурсів, фактично «відповідалізуючи» громадян [18, с. 129–133]. У цьому контексті волонтерство перестає бути чисто добровільною «додатковою» практикою і стає частиною неоліберальної політики скорочення державних зобов'язань. Така критика не заперечує значущості волонтерства, але вказує на необхідність чітко розмежовувати добровільну допомогу і підміну системних функцій, а також не романтизувати «третій сектор» як універсальне рішення усіх соціальних проблем.

З урахуванням наведених підходів можна підсумувати: у сучасній науковій та нормативній традиції волонтерство визначається як добровільна, безоплатна, соціально спрямована активність громадян, що здійснюється поза логікою прибутку та владного примусу, переважно в рамках інституцій громадянського суспільства і спрямована на задоволення суспільно значущих потреб [5; 1, с. 31]. Добровільність відрізняє його від обов'язкових форм залучення; безоплатність – від найманої праці; соціальна спрямованість – від приватної взаємодопомоги в межах сім'ї; автономність від держави та ринку – від діяльності бюрократичних органів

і комерційних структур. У той же час волонтерство тісно пов'язане з функціонуванням держави і ринку, оскільки доповнює їхню діяльність, іноді коригує її, іноді – критикує та стимулює до змін.

У сучасній науковій і прикладній літературі поняття «волонтерство» дедалі частіше розкладають на кілька аналітичних рівнів, що дозволяє уникнути як спрощення («волонтери як абстрактна маса»), так і надмірної фрагментації. Для політичної науки особливо важливо розрізняти принаймні три взаємопов'язані, але не тотожні виміри: рівень окремих волонтерських дій («волонтерська діяльність»), рівень організованих форм – ініціатив і організацій, та рівень «волонтерського руху» як широкого, історично тривалого феномена.

На найнижчому, мікрорівні йдеться про волонтерську діяльність як сукупність конкретних дій окремих осіб. У вітчизняному правовому полі саме цей вимір зафіксовано у Законі України «Про волонтерську діяльність», де наголошується, що волонтерська діяльність – це добровільна, безоплатна, суспільно корисна діяльність фізичних осіб, спрямована на надання допомоги у визначених законом сферах [5]. У такій оптиці основною одиницею аналізу стає окремих волонтер і його практики: участь у зборі коштів, адресна гуманітарна допомога, участь у локальних акціях взаємодопомоги, короткострокове залучення до кампаній на користь певної групи. Монографія В. Вашковича, В. Манзюка та В. Рошканюка демонструє, що саме на цьому рівні найпростіше вимірювати масштаби волонтерства – через анкети, облік годин, обсягів зібраних ресурсів тощо [2, с. 31]. Проте автори одразу застерігають: якщо зупинитися лише на виявленні індивідуальних практик, з поля зору випадає структурний і політичний вимір феномену [2, с. 40–42].

Подібну думку розвивають і зарубіжні дослідники. Дж. Вілсон, аналізуючи волонтерство як соціологічну категорію, пропонує стартувати саме з рівня індивідуальної участі, оскільки він дає змогу вивчати мотиви, соціально-демографічні характеристики волонтерів, відмінності між групами [25, с. 222]. Проте вже в його оглядовій статті видно, що окремі акти допомоги майже завжди «вписані» у ширші рамки – сімейні, релігійні, організаційні [25, с. 227]. Тобто волонтерська діяльність як мікрорівень – це лише вхідна точка для подальшого аналізу.

Другий, мезорівень описують через категорії «волонтерські ініціативи», «волонтерські організації» або «волонтерські проєкти». Саме на цьому рівні індивідуальні практики набувають системності та структури. У роботах Д. Горелова й О. Корнієвського запропоновано розглядати волонтерські ініціативи як організовані форми добровільної активності, які мають більш-менш усталену внутрішню структуру, визначену проблему, на вирішення якої

спрямовані, та сталі канали взаємодії з іншими суб'єктами – громадськими організаціями, органами влади, місцевим самоврядуванням, бізнесом [3, с. 11–15]. На відміну від поодиноких епізодів допомоги, ініціатива має триваліший часовий горизонт, певний розподіл ролей і ресурсну базу.

Соціально-правове дослідження П. Горінова та Р. Драпушка демонструє, як у сучасній Україні мозаїка таких ініціатив – від невеликих локальних груп до інституціоналізованих благодійних фондів – фактично формує волонтерський сектор як специфічну підсистему громадянського суспільства [4, с. 45–52]. Автори звертають увагу, що перехід від рівня «діяльності» до рівня «ініціативи» означає якісну зміну: виникає потреба у внутрішніх правилах, механізмах прийняття рішень, прозорій звітності, співпраці з державними інститутами [4, с. 60–65]. Політична наука в цьому бачить момент народження суб'єкта, здатного вести переговори з владою, формулювати вимоги, брати участь у виробленні політики, а не лише «закривати прогалини» у сервісах.

У західній традиції такі організовані форми часто описують через поняття «nonprofit organizations» або «voluntary associations». Класична праця Л. Саламона про взаємовідносини держави й некомерційного сектору показує, що саме на рівні організацій, а не індивідуальних волонтерів, формується партнерство в наданні суспільних послуг: укладаються контракти, розподіляються бюджетні субсидії, створюються механізми спільного управління [22, с. 41]. Подібно й «Manual on the Measurement of Volunteer Work» пропонує розрізняти «організоване волонтерство» (через організації) та «пряме волонтерство» (напрямую для бенефіціарів), оскільки саме організовані форми легше інтегруються в інституційну архітектуру публічної політики [19].

Третій, макрорівень – «волонтерський рух» – виходить за межі окремих організацій і ініціатив. У дослідженнях НІСД, присвячених українському контексту після 2014 року, під волонтерським рухом пропонується розуміти сукупність різноманітних ініціатив і організацій, об'єднаних спільними цінностями, тривалим часовим горизонтом, масовою участю та виразним символічним виміром солідарності [3, с. 6–10]. Іншими словами, рух – це вже не просто сума всіх волонтерських практик, а певна конфігурація поля, у якому волонтерство стає важливою частиною колективної ідентичності й політичної культури суспільства.

Саме на рівні волонтерського руху найкраще простежується зміна історичних фаз. Аналітичні огляди громадянського суспільства в умовах війни 2022–2025 років демонструють, що волонтерство перетворюється на один із ключових маркерів української ідентичності, а участь у ньому набуває характеру «нової норми» громадянської поведінки

[10, с. 9]. У цьому сенсі «рух» включає не лише активних волонтерів, а й ширші кола підтримки: донорів, симпатиків, громадян, які періодично долучаються до акцій, але розділяють їх цінності. На рівні дискурсу про війну волонтерський рух стає одним із головних сюжетів, через які осмислюється досвід національної мобілізації.

Важливо, що макрорівень має виразний політичний вимір. Ю. Шайгородський описує волонтерський рух як форму суспільної мобілізації, яка змінює співвідношення сил між державою та громадянським суспільством: з одного боку, волонтери підсилюють державну спроможність у сфері оборони та соціальної політики, з іншого – вибудовують нові канали контролю за владою, ставлять питання про прозорість бюджетів, чесність закупівель, справедливість розподілу ресурсів [11, с. 80]. На цьому рівні рух уже не можна описати лише мовою «допомоги»; він перетворюється на носія політично значущих вимог, формує нові стандарти взаємодії між громадянами і державою.

Розрізнення трьох рівнів – діяльність, ініціативи, рух – має не лише описове, а й методологічне значення. На мікрорівні дослідник працює з індивідуальними характеристиками волонтерів, їхньою мотивацією, соціально-демографічними профілями. На мезорівні у фокусі опиняються організаційні структури, моделі управління, ресурси, партнерства з державою та донорами. На макрорівні – дискурси, цінності, інституційні наслідки, трансформація політичної культури. Зарубіжні праці, присвячені теоріям волонтерства, прямо вказують на потребу такого мульти-рівневого підходу: Л. Густінкс і співавтори, наприклад, пропонують «гібридну карту» феномену, де індивідуальні, організаційні й структурні виміри розглядаються як взаємопов'язані, але аналітично відокремлювані [17, с. 424].

У цьому контексті українська наукова література після 2014 року поступово рухається від опису окремих історій і ініціатив до аналізу волонтерства як цілісного руху. Якщо ранні тексти зосереджувалися на «нових практиках взаємодопомоги», то в аналітичних звітах останніх років акцент зміщується на питання інституціоналізації, співвиробництва політики, вимірювання довіри до волонтерів як до суспільного інституту [9, с. 29; 7; 8]. Регулярні соціологічні вимірювання, які фіксують стабільно високий рівень довіри до волонтерів, фактично легітимують волонтерський рух як окремий «полюс» у структурі публічної влади, що може впливати на пріоритети політик і формати прийняття рішень [7; 8].

У сучасній політичній науці волонтерство розглядається не ізольовано, а в ширшому контексті концепцій участі громадян у публічному житті. Класичні дослідження громадянської та політичної участі (С. Верба, К. Шлоцман, Г. Бреді та ін.) пропо-

нують цілу систему типів залучення, яка допомагає локалізувати волонтерство на карті демократичної активності. У спрощеному вигляді можна говорити про три великі зони: власне політична участь (інституційна і неінституційна), громадянська або соціальна участь (участь у житті спільнот, об'єднань, організацій) та гібридні форми, що поєднують елементи обох вимірів [24, с. 38].

Політична участь у вузькому значенні означає дії громадян, безпосередньо спрямовані на вплив на державну владу: голосування на виборах, участь у партіях, передвиборчих кампаніях, зверненнях до посадових осіб, участь у протестах, підписанні петицій, діяльність у складі політичних організацій [24, с. 51]. Ці практики чітко орієнтовані на зміну «правил гри» або складу органів влади. Натомість громадянська (соціальна) участь охоплює більш широкий пласт активності, не завжди прямо пов'язаний з інститутами держави: членство в громадських організаціях, участь у релігійних та благодійних структурах, ініціативах місцевого розвитку, культурних і освітніх проєктах, волонтерство у громадах [25, с. 220]. Такі форми участі працюють із соціальними проблемами й солідарністю, але не завжди артикулюють власні політичні вимоги.

Модель «громадянського волонтаризму», запропонована С. Вербою та співавторами, цікава тим, що розміщує волонтерство як одну з базових форм громадянської участі, яка забезпечує «ресурсну базу» для політичної участі: через досвід добровільної діяльності люди набувають навичок, контактів і впевненості, які згодом можуть трансформуватися в участь у політичних процесах [24, с. 71–76]. У цьому сенсі волонтерство – не просто «добра справа», а специфічна школа громадянської компетентності.

Зарубіжні порівняльні дослідження волонтерства підтверджують цю логіку. У збірнику «The Values of Volunteering» під редакцією П. Деккера та Л. Галмана показано, що в більшості європейських країн волонтерська активність корелює з іншими формами участі: люди, які волонтерять, частіше голосують, підписують петиції, беруть участь у локальних громадських кампаніях [13, с. 15]. Автори роблять висновок, що волонтерство виступає ядром «соціальної залученості», з якого природно виростають інші форми участі. Дж. Вілсон у своєму огляді також наголошує, що нерідко важко провести жорстку межу між «соціальним» і «політичним» волонтерством, оскільки багато волонтерських практик мають потенціал політичної мобілізації, навіть якщо їхні учасники не формулюють це так прямо [25, с. 228].

У правовому полі та практичній політиці волонтерство початково фіксується як форма громадянської (соціальної) участі. Українське законодавство визначає його як добровільну, безоплатну, неприбуткову діяльність з надання допомоги

у різних сферах – від соціальної підтримки й охорони здоров'я до культури, освіти, національної безпеки [5]. У цьому визначенні акцент зроблено не на політичній природі дій, а на їхній соціальній спрямованості й добровільному характері. Монографія П. Горінова та Р. Драпушка, спираючись на юридичний аналіз, підкреслює, що в українській практиці волонтерство тривалий час сприймалося насамперед як різновид соціальної роботи, покликаний доповнювати державну систему послуг, а не конкурувати з нею у сфері вироблення політики [4, с. 52].

Однак уже в міжнародних оглядах, зокрема у «State of the World's Volunteerism Report», волонтерська активність прямо описується як важливий компонент «governance», тобто процесів управління, де громадяни не лише отримують послуги, а й залучаються до їхнього спільного творення та контролю [23, с. 35]. Автори звіту вводять поняття «co-production»: волонтери беруть участь у плануванні, реалізації та оцінюванні публічних програм, відтак їхня участь виходить за межі суто соціальної сфери і набуває виразних політичних рис.

Для локалізації волонтерства в системі участі можна запропонувати таку логіку. У «чистому» вигляді, якщо йдеться про допомогу, спрямовану на окремих бенефіціарів (наприклад, підтримка людей з інвалідністю, опіка над літніми, наставництво для молоді), без виходу в публічний простір вимог і без взаємодії з владою, волонтерство функціонує як форма громадянської участі. Воно укорінене в етиці солідарності, взаємодопомоги, суспільних цінностей і не ставить за мету зміну політичних правил чи інституцій. У такій конфігурації волонтерство радше «пом'якшує» соціальні наслідки політичних рішень, аніж намагається їх змінити.

Водночас, як показують і українські, і міжнародні дослідження, у певних умовах волонтерство досить швидко набуває політичного характеру. Одна з ключових умов – залучення до виконання або доповнення публічних функцій, традиційно закріплених за державою: оборона і безпека, соціальний захист, охорона здоров'я, освіта, гуманітарна допомога у надзвичайних ситуаціях [2, с. 57–60; 22, с. 44]. Якщо волонтерські ініціативи починають системно забезпечувати те, що формально є обов'язком держави, між ними та органами влади неминує виникає зона політичної напруги: постає питання, хто ухвалює рішення про розподіл ресурсів, хто визначає пріоритети, хто відповідає перед громадянами за результат.

Український досвід війни 2014–2025 років дає особливо яскравий приклад такого переходу. З одного боку, волонтерські групи фактично виконували частину оборонних і соціальних функцій, забезпечуючи армію, територіальну оборону, внутрішньо переміщених осіб, медичні заклади.

З іншого боку, саме масштабність цього залучення породила вимоги до прозорості оборонних закупівель, реформування системи тилового забезпечення, контролю за цільовим використанням міжнародної допомоги [11, с. 80]. У цьому сенсі «оборонне волонтерство» неминує політизується: воно більше не обмежується «закриттям дірок», а ставить питання про причини їхньої появи та механізми їхнього усунення.

Друга важлива умова політизації – вихід волонтерів у простір адвокації та публічної комунікації. Аналітичні документи українських НУО фіксують, що частина волонтерських ініціатив поступово еволюціонує у бік громадських організацій, які не лише надають послуги, а й формулюють політичні вимоги: до вдосконалення законодавства про статус військових, ветеранів, ВПО, до змін у бюджетній політиці, до посилення прозорості публічних фінансів [10, с. 22]. У таких випадках волонтерство виходить за межі «нейтральної» соціальної роботи і стає каналом політичної участі – хай і не в класичній партійній формі.

Третя умова – інституціоналізація каналів взаємодії з владою. Коли волонтерів запрошують до складу консультативно-дорадчих органів, робочих груп при міністерствах, наглядових рад при державних структурах, вони отримують можливість впливати на дизайн політик, а не лише на їхню реалізацію. Це вже не просто громадянська участь у формі сервісу, а участь у процесі governance – управління публічними справами [22, с. 135; 23, с. 42]. Досвід багатьох країн свідчить, що такі механізми співробітництва політики створюють нові гібридні форми участі, де розмивається межа між громадянським суспільством і публічною владою, але при цьому зростає вимога до підзвітності й прозорості з обох боків.

Окремим маркером політизації волонтерства є показники суспільної довіри. У звітах КМІС і Центру Разумкова волонтери стабільно фігурують серед інститутів із найвищим рівнем довіри – вище, ніж уряд, парламент або політичні партії [7; 8]. З точки зору політичної науки це означає, що волонтерські спільноти набувають не лише морального, а й політичного капіталу: вони можуть легітимно говорити від імені значної частини суспільства, а їхні оцінки й критика публічної політики набувають ваги у медійному просторі й у взаємодії з владою [11, с. 82–83]. Відповідно, коли такі актори використовують свій авторитет для просування певних реформ, вони фактично здійснюють політичну участь, навіть якщо формально позиціонують себе як «поза політикою».

У підсумку волонтерство доцільно описувати як феномен, що розташовується на межі між громадянською та політичною участю. У «базовому» стані це форма громадянської (соціальної) участі, яка реалізує цінності солідарності, взаємодопо-

моги, відповідальності за спільноту. Але в умовах кризи, війни або структурних збоїв у роботі інститутів, за умови залучення до виконання публічних функцій та інституційної взаємодії з владою, волонтерство легко переходить у гібридну зону: тут воно одночасно надає послуги, формує публічний порядок денний, здійснює контроль і адвокацію.

Волонтерські ініціативи розглядаються не тільки як агент соціальної підтримки, а й як специфічний канал політичної участі, через який громадяни впливають на політику без посередництва партій або традиційних політичних організацій. Такий підхід дозволяє поєднати напрацювання класичних теорій участі [24], досліджень громадянського суспільства в постсоціалістичних країнах [16], а також сучасних концепцій співвиробництва публічних послуг і волонтерства як ресурсу демократії [19].

Для узагальнення понятійно-категоріального апарату дослідження ключові категорії та їхнє аналітичне навантаження доцільно звести у єдину схему. Це дозволяє чітко систематизувати, на якому рівні (індивідуальному, організаційному, макрорівні політики) працює кожне поняття та які саме запитання воно допомагає досліджувати.

Узагальнюючи результати дослідження, слід підкреслити, що чітке розмежування понять є не формальною вправою, а передумовою коректного осмислення волонтерства як суспільно-політичного явища. Без відрізнення між «волонтерською діяльністю», «волонтерськими ініціативами» та «волонтерським рухом» дослідник неминує змішує різні рівні аналізу – від індивідуальних практик допомоги до складних мережевих форм самоорганізації, які взаємодіють з державою, донорами, місцевим

Таблиця 1

Ключові поняття дослідження та їх тлумачення

Поняття	Операційне визначення в дослідженні	Рівень аналізу	Основні аналітичні параметри / запитання
Волонтерство	Сукупність добровільних, безоплатних, соціально спрямованих практик громадян, що здійснюються поза логікою прибутку й примусу та інтегровані в поле громадянського суспільства	Мікро- та мезорівень	Мотиви участі; форми залучення; ступінь автономії від держави та ринку; внесок у соціальний та політичний капітал
Волонтерська діяльність	Конкретні індивідуальні або групові дії з надання матеріальної, організаційної, інформаційної, психологічної та іншої допомоги в суспільно значущих сферах	Мікрорівень (поведінковий)	Частота й інтенсивність дій; типи завдань (логістика, збір коштів, адвокація); канали комунікації з отримувачами допомоги
Волонтерські ініціативи / організації	Організовані форми волонтерської активності (формальні НУО або неформальні групи), що мають цілі, структуру, розподіл ролей і сталі зв'язки з іншими акторами	Мезорівень (організаційний)	Організаційна спроможність; моделі управління; сталість ресурсів; формальні та неформальні зв'язки з органами влади й донорами; участь у виробленні політики
Волонтерський рух	Сукупність різноманітних волонтерських ініціатив, об'єднаних спільними цінностями, домінантними наративами та тривалим історичним горизонтом	Макрорівень (суспільний)	Масштаби та тривалість мобілізації; домінантні цінності й символи; вплив на суспільні настрої; роль у формуванні моделей «воєнної державності» та стійкості
Громадянська (соціально) участь	Добровільна активність громадян у сфері громадських, благодійних, освітніх, культурних, локальних ініціатив поза безпосередніми каналами інституційної політики	Мікро- та мезорівень	Спектр форм участі (волонтерство, членство в організаціях, локальні ініціативи); бар'єри й стимули; зв'язок із розвитком громад
Політична участь	Дії громадян, спрямовані безпосередньо на вплив на склад органів влади, зміст і реалізацію публічної політики (вибори, партійна діяльність, протести, адвокація)	Мікро-, мезо- та макрорівень	Канали впливу; поєднання інституційних і неінституційних форм; ризики та можливості в умовах війни; перетік громадянської участі у політичну
Гібридні форми участі	Практики, що поєднують ознаки соціальної допомоги й політичного впливу (волонтерство, яке одночасно забезпечує публічні функції й висуває вимоги до влади)	Перехрестя мезо- й макрорівнів	Коли «допомога» переростає у «політичну дію»; форми адвокації з боку волонтерів; участь у дорадчих органах, робочих групах, публічних консультаціях

Продовження таблиці 1

Політична мобілізація	Процес залучення громадян до колективних дій, спрямованих на захист інтересів, зміну політики або режиму, зокрема через волонтерські структури	Макрорівень	Механізми самоорганізації «знизу»; роль кризових подій (війна, Майдан); трансформація емоційної солідарності у стійкі форми участі
Соціальний капітал	Сукупність мереж довіри, норм взаємності й співпраці, які полегшують координацію дій та сприяють ефективності колективних зусиль	Макрорівень (суспільний) та мезорівень (громади)	Зв'язки «bonding» і «bridging»; роль волонтерства у формуванні горизонтальної довіри; вплив на якість демократії та стійкість громад
Політична ефективність волонтерства	Ступінь, у якому волонтерські ініціативи реально впливають на зміст і реалізацію публічної політики, інституційну поведінку влади та конфігурацію відносин «державна – суспільство»	Узагальнюючий рівень (результативність)	Зміни в політиках і законах; інституціоналізація нових практик (координаційні штаби, грантові програми, механізми участі); перерозподіл ролей між державою й громадянським суспільством

самоврядуванням. Досліджений понятійний апарат дозволяє уникнути цієї плутанини: «волонтерська діяльність» описує насамперед конкретні дії окремих осіб, «волонтерські ініціативи» – організовані, відносно сталі форми спільної активності, тоді як «волонтерський рух» фіксує довготривалий історичний процес із власною ціннісною ідентичністю та політичним виміром [3, с. 6]. Саме на рівні ініціатив та руху йдеться вже не про «допомогу як таку», а про акторів, здатних перетворювати ресурсну і моральну легітимність у вплив на публічну політику.

Не менш важливим є розрізнення волонтерства як різновиду громадянської участі та тих ситуацій, коли воно набуває виразно політичного характеру. Використовуючи усталені типології участі (інституційна політична, позаінституційна, громадська/соціальна), варто відзначити, що волонтерська активність не є «аполітичною благодійністю», ізолюваною від політичної сфери. У контексті російсько-української війни вона часто входить у зону виконання публічних функцій – оборонних, соціальних, гуманітарних – і тим самим виходить за межі класичної «третьосекторної» діяльності. Там, де волонтерські ініціативи не лише закривають інституційні «дірки», а й ставлять питання про правила розподілу ресурсів, прозорість процедур, пріоритети бюджетів, вони фактично переходять у площину політичної участі та політичної мобілізації. Понятійно розмежувавши ці стани, дослідження отримує змогу показати динаміку: як «чиста» допомога поступово інституціоналізується і набуває політичної ваги.

Висновки. Сформований понятійний апарат дає змогу послідовно трактувати волонтерство не лише як соціальну практику, а передусім як елемент структури громадянського суспільства та канал політичної суб'єктивізації громадян. Якщо виходити з класичних підходів до соціального капіталу та довіри, волонтерські мережі виступають не тільки «логістичним ресурсом» для фронту

чи громади, а й середовищем вироблення норм взаємності, горизонтальної координації, навичок публічної взаємодії. Чітко визначені категорії «волонтерська ініціатива», «волонтерський рух», «громадянська участь» і «політична участь» дозволяють у подальшому емпірично простежити, як ці мережі перетворюються на колективних акторів, здатних ставити вимоги до держави, пропонувати альтернативні рішення, впливати на формування порядку денного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О. Р. Зарубіжний досвід залучення волонтерських рухів до взаємодопомоги на місцевому рівні. *Держава та регіони*. Серія «Державне управління». 2016. № 1. С. 31–36. URL: https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2016/31.pdf
2. Вашкович В. В., Манзюк В. В., Рошканюк В. М. Волонтерська діяльність у змісті соціальної функції держави. Монографія. Ужгород : УжНУ, 2019. 199 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/26274>
3. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики. Аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2015. 36 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/volonter-697e4.pdf>
4. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження. Монографія. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 166 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39498>
5. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3236-17>
6. Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності : Закон України від 15.08.2022 № 2519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2519-20>
7. Київський міжнародний інститут соціології. Динаміка довіри окремим інституціям у 2021–2023 роках.

18.12.2023. URL: <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1335&lang=ukr&page=1>

8. Київський міжнародний інститут соціології. Динаміка довіри окремим інституціям у 2021–2024 роках. 09.01.2025. URL: <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1467&lang=ukr&page=1>

9. Мацієвський Ю., Лук'яничук Я. Волонтерство та псевдоволонтерство в Україні: новий погляд кризь призму неформальних інститутів. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Політичні дослідження. № 1(7), 2024. С 19–42. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/PD_7_.pdf

10. НУО «Єднання» та партнери. Громадянське суспільство України в умовах війни 2022–2025 : аналітичний звіт. 2025. URL: https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/25/10/29/zvit_UA_Hromadianske_suspilstvo_v%20umovakh_viyuny_2022-2025.pdf

11. Шайгородський Ю. Ж. Волонтерська діяльність як форма суспільної мобілізації у відсічі російській агресії. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2023. № 8. С. 77–85. URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/14320>

12. Bourdieu P. The Forms of Capital. In: Richardson J. G. (ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York : Greenwood, 1986. P. 241–258. URL: https://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf

13. Dekker P., Halman L. (eds.). *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*. New York : Kluwer Academic/Plenum, 2003. 228 p. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-1-4615-0145-9.pdf>

14. Etzioni A. *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda*. New York : Crown Publishers, 1993. 323 p.

16. Howard M. M. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 256 p.

17. Hustinx L., Snaan R. A., Handy F. Navigating Theories of Volunteering: A Hybrid Map for a Complex Phenomenon. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. 2010. Vol. 40, № 4. P. 410–434. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5914.2010.00439.x>

18. Ilcan S., Basok T. Community Government: Voluntary Agencies, Social Justice, and the Responsibilization of Citizens. *Citizenship Studies*. 2004. Vol. 8, № 2. P. 129–144. URL: <https://doi.org/10.1080/1362102042000214714>

19. International Labour Office (ILO). *Manual on the Measurement of Volunteer Work*. Geneva : ILO, 2011. 94 p. URL: <https://www.ilo.org/publications/manual-measurement-volunteer-work>

20. Putnam R. D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York : Simon & Schuster, 2000. 544 p.

21. Putnam R. D., Leonardi R., Nanetti R. Y. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton : Princeton University Press, 1993. 258 p.

22. Salamon L. M. *Partners in Public Service: Government–Nonprofit Relations in the Modern Welfare State*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1995. 300 p.

23. United Nations Volunteers. *State of the World's Volunteerism Report 2022: Building Equal and Inclusive Societies*. Bonn : UNV, 2022. 120 p. URL: <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210012416>

24. Verba S., Schlozman K. L., Brady H. E. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1995. 664 p.

25. Wilson J. *Volunteering*. *Annual Review of Sociology*. 2000. Vol. 26. P. 215–240. URL: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev.soc.26.1.215>

REFERENCES:

1. Antonova O. R. (2016) Zarubizhnyi dosvid zaluchennia volonterskykh rukhiv do vzaiemodopomohy na mistsevomu rivni. [Foreign experience in involving volunteer movements in mutual aid at the local level]. *Derzhava ta rehiony. Seriya «Derzhavne upravlinnia»*. № 1. S. 31–36. URL: https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2016/31.pdf [in Ukrainian].

2. Vashkovych V. V., Manziuk V. V., Roshkaniuk V. M. (2019) *Volonterska diialnist u zmisti sotsialnoi funktsii derzhavy*. Monohrafiia. [Volunteering in the context of the social function of the state. Monograph]. Uzhhorod : UzhNU, 199 s. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/26274> [in Ukrainian].

3. Horielov D. M., Korniiievskiy O. A. (2015) *Volonterskyi rukh: svitovyi dosvid ta ukraïnski hromadianski praktyky*. Analytychna dopovid. [Volunteer Movement: World Experience and Ukrainian Civic Practices. Analytical Report]. Kyiv : NISD, 36 s. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2015-02/volonter-697e4.pdf> [in Ukrainian].

4. Horinov P., Drapushko R. (2022) *Volonterska diialnist v Ukraini: sotsialno-pravove doslidzhennia*. Monohrafiia. [Volunteering in Ukraine: a socio-legal study. Monograph]. Kyiv : Derzhavnyi instytut simeinoi ta molodizhnoi polityky, 166 s. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39498> [in Ukrainian].

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2011) *Zakon Ukrainy «Pro volontersku diialnist» vid 19.04.2011 № 3236-VI*. [Law of Ukraine “On Volunteer Activities” dated 19.04.2011 No. 3236-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3236-17> [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2022) *Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro volontersku diialnist» shchodo pidtrymky volonterskoi diialnosti : Zakon Ukrainy vid 15.08.2022 № 2519-IX*. [On amendments to the Law of Ukraine “On Volunteering” regarding support for volunteering: Law of Ukraine dated August 15, 2022 No. 2519-IX]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2519-20> [in Ukrainian].

7. Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii. *Dynamika doviry okremym instytutsiiam u 2021–2023 rokakh*. 18.12.2023. [Dynamics of trust in individual institutions in 2021–2023]. URL: <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1335&lang=ukr&page=1> [in Ukrainian].

8. Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii. *Dynamika doviry okremym instytutsiiam u 2021–2024 rokakh*. 09.01.2025. [Dynam-

ics of trust in individual institutions in 2021–2024. 09.01.2025]. URL: <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1467&lang=ukr&page=1> [in Ukrainian].

9. Matsiievskiy Yu., Lukianchuk Ya. (2024) Volonterstvo ta psevdovolonterstvo v Ukraini: novyi pohliad kriz pryzmu neformalnykh institutiv. [Volunteering and pseudo-volunteering in Ukraine: a new view through the prism of informal institutions]. Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Politychni doslidzhenia. № 1(7), S 19-42. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/PD_7_.pdf [in Ukrainian].

10. NUO «Iednannia» ta partnery. Hromadianske suspilstvo Ukrainy v umovakh viiny 2022–2025 : analitychnyi zvit. 2025. [Civil society of Ukraine in the conditions of war 2022–2025: analytical report. 2025]. URL: https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/25/10/29/zvit-UA-Hromadianske-suspilstvo_v%20umovakh_viyiny_2022-2025.pdf [in Ukrainian].

11. Shaihorodskiy Yu. Zh. (2023) Volonterska diialnist yak forma suspilnoi mobilizatsii u vidsichi rosiiskii ahresii. [Volunteering as a form of social mobilization to repel Russian aggression]. Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa. Seriya «Politychni nauky». № 8. S. 77–85. URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/14320> [in Ukrainian].

12. Bourdieu P. The Forms of Capital. In: Richardson J. G. (ed.). (1986) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York : Greenwood, P. 241–258. URL: https://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/bourdieu_forms_of_capital.pdf [in English].

13. Dekker P., Halman L. (eds.). (2003) The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives. New York : Kluwer Academic/Plenum, 228 p. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-1-4615-0145-9.pdf> [in English].

14. Etzioni A. (1993) The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda. New York : Crown Publishers, 323 p. [in English].

16. Howard M. M. (2003) The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe. Cambridge : Cambridge University Press, 256 p. [in English].

17. Hustinx L., Cnaan R. A., Handy F. (2010) Navigating Theories of Volunteering: A Hybrid Map for a Complex Phenomenon. Journal for the Theory of Social Behaviour. Vol. 40, № 4. P. 410–434. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5914.2010.00439.x> [in English].

18. Ilcan S., Basok T. (2004) Community Government: Voluntary Agencies, Social Justice, and the Responsibilization of Citizens. Citizenship Studies. Vol. 8, № 2. P. 129–144. URL: <https://doi.org/10.1080/1362102042000214714> [in English].

19. International Labour Office (ILO) (2011) Manual on the Measurement of Volunteer Work. Geneva : ILO, 94 p. URL: <https://www.ilo.org/publications/manual-measurement-volunteer-work> [in English].

20. Putnam R. D. (2000) Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York : Simon & Schuster, 544 p. [in English].

21. Putnam R. D., Leonardi R., Nanetti R. Y. (1993) Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton : Princeton University Press, 258 p. [in English].

22. Salamon L. M. (1995) Partners in Public Service: Government–Nonprofit Relations in the Modern Welfare State. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 300 p. [in English].

23. (2022) United Nations Volunteers. State of the World's Volunteerism Report 2022: Building Equal and Inclusive Societies. Bonn : UNV, 120 p. URL: <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210012416> [in English].

24. Verba S., Schlozman K. L., Brady H. E. (1995) Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics. Cambridge, MA : Harvard University Press, 664 p. [in English].

25. Wilson J. (2000) Volunteering. Annual Review of Sociology. Vol. 26. P. 215–240. [in English]. URL: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev.soc.26.1.215> [in English].

Volunteering as a socio-political phenomenon: conceptual and categorical analysis

Madryha Tetiana Bohdanivna

Postdoctoral Student at the Department
of Political Science
Vasyl Stefanyk Carpathian National
University
Shevchenka str., 57, Ivano-Frankivsk,
Ukraine
ORCID: 0000-0001-7761-9811

The article provides a comprehensive conceptual and categorical analysis of volunteering as a socio-political phenomenon in modern Ukraine. Volunteering is considered not only as a form of social or charitable activity, but as a multidimensional phenomenon that is formed at the intersection of civic and political participation and significantly affects the configuration of interaction between the state and civil society. The relevance of the study is due to the fact that in the conditions of Russian aggression, volunteer initiatives have gone beyond the traditional "third sector" and have become one of the key resources for social mobilization, support for defense capabilities, humanitarian response, and the formation of social resilience. In modern socio-political realities, volunteering needs to be understood not only as a social practice, but as an object of political analysis capable of explaining the transformation of forms of civic participation and mechanisms of society's influence on public policy. The article emphasizes that the lack of a clear conceptual distinction in volunteering research complicates the analysis of its political potential. It is shown that in domestic and foreign scientific works, regulatory legal acts and analytical materials the concepts of «volunteer activity», «volunteer initiatives», «volunteer movement», «civic participation» and «political participation» are often used without taking into account the levels of analysis, which narrows the understanding of volunteering to purely social or service activities and leaves out of consideration the processes of political subjectivation of volunteer actors.

The feasibility of distinguishing three levels of analytical consideration of volunteering is substantiated: individual (behavioral), organizational and socio-political. It is shown that in war conditions volunteer activity goes beyond social assistance and acquires political content, performing the functions of social mobilization, public control over the activities of the authorities, advocacy and co-production of public policies. A systemic conceptual apparatus has been formed that allows us to explain the mechanisms of political subjectivation of volunteer actors and their impact on the transformation of interaction in the "state – society" system.

Key words: *volunteering, volunteer activities, volunteer initiatives, volunteer movement, civic participation, political participation, political mobilization, hybrid forms of participation.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025